

Tweede van links: E. de Lyon, geheel rechts H. Kelder.

Derde van links: Will Burck.

INLEIDING

In het najaar van 1943 werden drie oorlogsvliegers van de Nederlandse luchtmachtbasis in Canberra, Australië, veroordeeld door de Zeekrijgsraad van de Nederlandse Marine. De krijgsraad achtte bewezen dat ze een vliegtuig wilden stelen om daarmee naar het door Japan bezette Java te vluchten en over te lopen. Bovendien zouden ze daarbij militaire geheimen aan de Japanners hebben willen geven. De processen vonden niet plaats in Australië, maar op Ceylon, aan boord van het s.s. *Plancius* in de haven van Colombo.

Tweede luitenant-vlieger *William John Burck*, roepnaam Will, geboren op 30 mei 1911, werd veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf. Tegen hem was de doodstraf geëist. Zijn vonnis werd uitgesproken op 16 augustus 1943.

Sergeant-vlieger *Erich Henry John de Lyon*, roepnaam Eric, geboren op 12 februari 1916, werd veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf. Tegen hem was levenslang geëist. Zijn vonnis werd uitgesproken op 24 september 1943.

Sergeant-vlieger *Henry Kelder*, roepnaam Harry, geboren op 15 april 1920, werd eveneens veroordeeld tot twintig jaar gevangenisstraf. Ook tegen hem was levenslang geëist. Zijn vonnis werd uitgesproken op 8 oktober 1943.

Het voornaamste bewijs voor de beschuldiging was het verslag van een dronkemansavond op 10 november 1942, opgesteld door sergeant-majoor-monteur Adriaan Albert Scholte, die als vierde ‘samenzweerder’ aan het vluchtplan had meegewerkt. Scholte, geboren op 3 oktober 1917, werkte als agent-provocateur voor majoor Simon Hendrik Spoor van de militaire inlichtingendienst. Dezelfde Spoor werd in 1946 benoemd tot luitenant-generaal en legercommandant van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger en de Koninklijke Landmacht in Nederlands-Indië. Hij leidde de twee politionele acties in Nederlands-Indië, van 21 juli tot 5 augustus 1947 en van 19 december 1948 tot 6 januari 1949.

De ‘samenzwering’

De avond van 10 november 1942 was net begonnen, toen Harry Kelder alleen door de straten van Canberra liep, op weg naar het Tourist Hotel.

Daar zou hij Will Burck, Eric de Lyon en Adriaan Scholte ontmoeten. Toen hij rondom acht uur arriveerde, stonden Burck en Scholte al bij een taxi voor het hotel te wachten. Ongeduldig vroegen ze waar De Lyon toch bleef; Scholte had zelfs een verwijtende toon. Het was ook Scholte die voorstelde om alvast naar binnen te gaan, naar de hotelkamer van De Lyon.

In 1986 sprak Kelder met de auteur van dit boek, en vertelde hoe de avond zich in zijn herinnering verder ontwikkelde.

‘Toen ik de kamer wilde binnengaan,’ vertelde hij, ‘bleek de deur op slot. En een sleutel had ik niet. “Ook dat nog,” viel Scholte uit. “Waar is dat verdomde ding dan?”

‘Ik denk bij Eric,’ zei ik, terwijl ik mijn zakken nog eens nazocht.

‘Ga hem dan zoeken en breng hem mee, wil je?’ vroeg Burck ongeduldig.

Eric zat in de bar van het naburige hotel. Ik zocht hem op, vroeg de sleutel, en zei hem dat Burck en Scholte zich groen en geel ergerden omdat we niet op tijd waren.

‘Het zit wel goed,’ reageerde De Lyon, en bestelde nog een biertje. ‘Ik kom zo.’

Met de deursleutel liep ik het korte stukje terug naar het Tourist Hotel, waar Burck en Scholte bij de ingang stonden te wachten. We gingen de trap op en kwamen uit op de gang van onze kamer. Nog voor ik de sleutel in het slot had gestoken, hoorde ik Scholte nogal scherp de melodie van “Ramona” fluiten. Blijkbaar was zijn stemming verbeterd, dacht ik. Maar nadat ik de heren had binnengelaten, werd de aanval op mij heropend.

‘Aan dit soort afspraken hebben we niets,’ zei Burck. ‘Waar blijft De Lyon? Hij zou toch meekomen?’

Ik zei dat Eric elk moment kon komen.

Burck begon weer te praten over ons plan om naar Java te vliegen, en vroeg hoe ik erover dacht. Maar ik kon hem niets vertellen, want mijn gedachten waren elders. Ik kon mijn ogen nauwelijks openhouden en verlangde naar mijn bed, maar ik beseftte dat er van slapen voorlopig weinig zou komen.

Burck deedde sigaretten uit, en al snel was de lucht met blauwe rook bezwangerd.

Na een kwartier van somber gepeins hoorden we luid gestommel op de gang. De Lyon was in aantocht.

‘Ik heb iets meegenomen voor bij het afscheid!’ schreeuwde hij enthousiast aan de andere kant van de deur.

Ik opende de deur. De Lyon laveerde behoedzaam de kamer in. Met beide handen probeerde hij een dienblad, waarop een groot aantal glazen met diverse soorten drank stond, recht te houden. Burck verloor

hem van zijn kostbare lading, zette het blad op de tafel en zei tegen Eric: “Je bent te laat! Waarom heb je je niet aan de afspraak gehouden?”

“Ik had tijd nodig,” verklaarde Eric plechtig. “Ik moest toch eerst wat drank organiseren?”

Het was even stil, waarna Scholte achterdochtig vroeg: “Ben je soms bezopen?”

“Ben je belazerd,” zei Eric verontwaardigd. “Natuurlijk niet! Kom, laten we er eentje nemen.”

Ineens was het ijs gebroken en werd er gelachen en gedronken. Op een gegeven moment haalde Burck zijn trompet uit de cassette, zette het instrument aan zijn lippen en speelde “Sag bei’m Abschied, leise servus”. Zoals gewoonlijk een meesterlijke improvisatie.

“Dit leek me nu toepasselijk op onze situatie,” zei hij, nadat hij de trompet weer had weggelegd.

De bespreking die volgde verliep uiterst verwarrend, en ik kan me nauwelijks meer herinneren over wat en in welke volgorde we hebben gesproken. Er staat me iets van bij dat Burck en Scholte over de tafel leunden en een overzichtskaart van de Pacific bekeken. De afstand Canberra-Java was ons niet bekend, en op zo’n kleine kaart kon je die afstanden ook niet zuiver meten. Maar er moest in elk geval een tank voor extra brandstof worden ingebouwd door Scholte, die monteur was. Hij zou dat helemaal aan het einde van de startbaan doen, en het kwam niet in ons op dat iemand dat wel eens zou kunnen ontdekken. Na vertrek zouden we eerst nog even naar Melbourne vliegen om een bom op ons hoofdkwartier te gooien. Er ontstond grote hilariteit, iedereen begon te lachen.’

Harry Kelder, Eric de Lyon, Will Burck en Adriaan Scholte hebben sterk uiteenlopende herinneringen aan hun ontmoeting. Kelder is de enige van hen die nooit iets heeft opgeschreven. De Lyon heeft zijn herinneringen onder meer genoteerd in een memorandum, waarin hij verklaart dat ook hij geen weergave van de gesprekken kan geven, omdat ze in drank ten onder waren gegaan. ‘Maar,’ schrijft hij, ‘degenen die exact wisten te vertellen welke snode plannen wij hadden, waren o.m. majoor Spoor en de officier-commissaris Kruis. Zij waren het die tijdens het vooronderzoek overal een naam voor wisten te vinden.’¹

Net als Kelder, herinnert ook De Lyon zich in zijn memorandum alleen de fantastische onderdelen van het plan:

‘Ik meende te horen dat Scholte de brandstoftanks van de B-25 met benzine zou vullen en de motoren warm zou draaien... Volgens Burck moest ik dan aan het einde van de startbaan wachten, waar hij me wel zou oppikken... Ik liet ze maar praten en dacht bij mezelf: als jullie werkelijk ooit zo ver komen, kun je mij op de W.C. vinden. Een ander merkte ineens op dat men jagers achter ons aan zou sturen, waarop ik

antwoordde: “Ik zal die jagers wel even onklaar maken.” Ik had geen flauw idee welke jachttoestellen bedoeld werden en waar ze gestationeerd stonden... Fantaseren en opscheppen in een waas van alcohol; dat is de enige herinnering die ik aan die avond heb overgehouden. Zo stelde ik voor dat we maar eerst naar Melbourne moesten vliegen om daar een bom op ons hoofdkwartier te gooien. Een waanzinnige gedachte, omdat het vliegbereik van de B-25 onvoldoende was om de afstand Darwin-Melbourne in één ruk te halen. En daarna zouden we nog naar Java willen vliegen?... Scholte kwam op het briljante idee om alle op de grond staande benzinevaten in brand te schieten...’

De enige die naar eigen bewering nauwkeurige en zeker niet door de drank benevelde herinneringen wist op te schrijven, was Scholte. In zijn verklaring voor de krijgsraad, waar hij zelf – de belangrijkste getuige – niet aanwezig was, liet hij onder meer opnemen ‘dat hij in de avond van 10 november 1942, volgens afspraak de luitenant Burck ten omstreeks 7 uur heeft afgehaald in zijn auto; dat de beklagde hem naar zijn kamer bracht; dat de luitenant daar zijn trompet en enige muziekstukken inpakte en hem – getuige – vroeg of hij zijn gitaar bij zich had;... dat de luitenant hem vier boekwerken met gegevens van Australische landingsterreinen en handboekjes over machinegeweren en straatgevechten liet zien; dat hij van de luitenant een opgevouwen kaart kreeg, die hij in zijn blouse moest meenemen naar de vergadering;... dat vervolgens de aanwezigen over hun afkomst hadden gesproken; dat De Lyon mededeelde dat zijn vader 100 procent Duitser was en bij Verdun gesneuveld was; dat Kelder zeide dat zijn moeder een Duitse was, terwijl luitenant Burck beweerde van half-Duitse afkomst te zijn; dat hij – getuige – ten slotte mededeelde dat hij driekwart Duitser was en in Indië bij de N.S.B. was aangesloten;... dat hij – getuige – vervolgens de luitenant in zijn auto naar huis heeft gebracht; dat de luitenant onderweg opperde dat zij misschien later in Indië de kern zouden kunnen vormen van een luchtvaartmaatschappij onder Japans beheer...’²

De arrestaties

De toenmalige kapitein-waarnemer J. van Loggem was getuige van de arrestatie van Will Burck, op 11 november 1942. In een gesprek met de auteur, in 1987, vertelde hij:

‘We zaten rustig aan de ontbijttafel in de officierskantine te eten, vóór het ochtendappel. Opeens vloog de deur open en stormden majoor Spoor en kapitein Jessurun met getrokken pistolen naar binnen. In een oogwenk arresteerden ze Burck. Hij liet zich willoos wegvoeren.’

Eric de Lyon kwam met de bus naar het vliegveld. Hij sliep niet op de basis, maar in een hotel in Queensbeyan, een voorstadje van Canberra.

De basis had namelijk onvoldoende accommodatie toen hij in mei 1942 bij het pas opgerichte achttiende squadron werd gevoegd. Na aankomst liep De Lyon naar de appelplaats bij hangar achtenveertig en voegde zich bij de rij wachtenden. Opeens hoorde hij de bekende stem van eerste luitenant-vlieger George Cooke achter zich, die hem meedeelde dat hij werd gearresteerd.

In 1987 sprak de auteur met George Cooke, die de arrestatie als volgt navertelde:

‘De Lyon draaide zich om en keek me recht in het gezicht. Ik was gewapend met een geladen pistool. “Wat is er aan de hand?” vroeg hij verbijsterd. Hij staarde ongelovig naar het op hem gerichte wapen.

“Dat weet ik niet,” zei ik.

Met De Lyon voor mij liepen we de hangar in. Voor het kantoortje van majoor B.J. Fiedeldij, de commandant van het achttiende squadron, hielden we halt.’

Cooke’s versie van de arrestatie wijkt af van de verklaringen van wijlen De Lyon en van Harry Kelder, de enige van de drie veroordeelde vliegers die nog in leven is.

Eric de Lyon schreef zijn eerder aangehaalde memorandum op 13 december 1948, dus zes jaar na zijn arrestatie. Het was een verslag van zijn voorlopige hechtenis en veroordeling, opgesteld op verzoek van de Parlementaire Enquête Commissie Regeringsbeleid 1940-1945. Op dat moment zat hij zijn straf uit in de gevangenis van Leeuwarden.

‘Zoals normaal,’ aldus het verslag, ‘gingen Kelder en ik ’s morgens naar het vliegveld; hij op de motor en ik met de bus. Hier aangekomen werd mij door de tweede luitenant Daanen en Kuneman verteld dat ik onder arrest stond. Ik begreep er niets van en men wilde mij niet vertellen wat de reden van mijn arrestatie was. Enige tijd later werd ik het kantoor van majoor Fiedeldij binnengeleid. Hier waren aanwezig de majoors Spoor en Fiedeldij en de luitenant Cooke en Van den Broek. Spoor stond achter een schrijftafel met een grote revolver op het blad voor hem, waar hij herhaaldelijk naar keek. Achter mij bevond zich Cooke met getrokken pistool en naast mij Fiedeldij, zo bleek als een doek, niet in staat een woord te zeggen.’

De verklaring van De Lyon, hoewel zes jaar na de gebeurtenis opgeschreven, is waarschijnlijk minder betrouwbaar dan die van Cooke, hoewel deze vijfenveertig jaar na dato uit zijn herinnering moest putten. De Lyon had op de ochtend van zijn arrestatie namelijk een zware kater te verwerken, zoals werd vastgesteld in zijn vonnis van 24 september 1943. Harry Kelder herinnert zich dat niet De Lyon, maar hijzelf door Cooke werd gearresteerd:

‘Op die fatale morgen reed ik op mijn motorfiets van het Tourist Hotel in Queensbeyan naar de basis. Net als De Lyon mocht ik buiten het

vliegveld wonen omdat wij de Spitfire-opleiding in Engeland hadden gevolgd en daarom later dan onze collega's in Australië waren aangekomen. Het was mooi, zonnig weer, ik voelde me ontspannen. Op het nog verlaten vliegveld vond ik bij de geopende hangardeuren nog een parkeerplaatsje voor mijn motor. Hier en daar stond een wachtpost. Plotseling zag ik luitenant Cooke op me afsteveneren. Toen hij schuin achter me stond zei hij abrupt:

"Zeg Kelder, loop even mee, we hebben je nodig. Er is nog tijd genoeg."

Ik had niets in de gaten, ik dacht dat hij iets over mijn pas aangeschafte motorfiets wilde weten. We liepen de hangar in. Bij de deur van het kantoor van de commandant zei Cooke tegen mij:

"Sorry Kelder, maar ik moet je arresteren."

"Waarom in hemelsnaam?" vroeg ik.

"Dat weet ik ook niet. Ik weet alleen dat ik je onder arrest moet houden."

Ik mompelde "okee" en pas op dat moment realiseerde ik me dat hij een getrokken pistool in zijn vuist hield. Ik wist ineens zeker dat het ding geladen was.

Toen begon bij mij een lampje te branden, en ik vroeg: "Is het misschien naar aanleiding van gisteravond?"

"Geen flauw idee," antwoordde Cooke. "Zoals je weet ben ik daar niet bij geweest."

Cooke ontkende in 1987 dat hij Kelder had gearresteerd. Hij zou alleen De Lyon hebben gearresteerd. Volgens hem was Kelder opgebracht door de tweede luitenanten F. Olsen en H.J. Daanen. Dat werd bevestigd door Olsen in een telefonisch gesprek met de auteur, ook in 1987.

Na drie kwartier wachten in een kamertje werd Harry Kelder naar de corpscommandant gebracht. 'Tot mijn stomme verbazing,' zegt hij 'ontwaarde ik achter zijn bureau niet majoor Fiedeldij, maar – naar later bleek – een zekere majoor Spoor. Deze man kwam van ons hoofdkwartier in Melbourne en had al enige dagen in en om de hangar rondgesnuffeld. Op het tafelblad had hij een knots van een Colt liggen. Achter de schrijftafel zag ik in de ene hoek van het vertrek kapitein-waarnemer Jessurun staan. Aan de andere kant bij het raam stond onze Fiedeldij. Hij leunde tegen de muur en keek toe.

"Ga daar maar zitten!" blafte Spoor. Met een uitgestrekte wijsvinger wees hij naar de stoel tegenover zich. Ik nam plaats en dacht krampachtig aan wat ik mij had voorgenomen. Van mij zouden ze niets horen. Eerst wilde ik weten wat Burck en De Lyon over deze belachelijke kwestie te zeggen hadden.

"Zo, zo, zo," zei Spoor zachtjes, waarbij hij opzettelijk de laatste "o" nog even liet doorklinken. De stilte die volgde werd verbroken door het verre gebulder van een startende Mitchell-bommenwerper. Toen het geluid van het vliegtuig was weggestorven kwam de aanval:

Generaal S.H. Spoor, in november 1942 majoor en onderhoofd van de Nederlandse Inlichtingen Dienst in Australië.

“Welnu vriend,” zei hij, “laten wij er niet langer omheen draaien. Jullie zijn daar in die hotelkamer mooi bezig geweest. We weten ook dat jij bijzonder fraaie opmerkingen hebt geplaatst. Ontkennen heeft geen zin, want de plannen die jullie hebben beraamd zijn nu in ons bezit.”

Ik zei niets en keek recht in zijn ogen. Daar viel geen greintje mededogen in te bespeuren.

Spoor boog zich voorover en sprak in staccato:

“Als ik jou was zou ik mijn bril afdoen en maar eens rechtop gaan zitten!”

Gehoorzaam voldeed ik aan zijn verzoek.

“Wees een vent en geef toe dat je gisteravond druk bezig bent geweest!”

Ik zweeg opnieuw, al kostte het mij de grootste moeite. Ik was meer gespannen dan ooit in een vliegtuig.

“De sergeant houdt liever zijn mond,” constateerde Spoor. “Dat maakt mij niets uit, want we weten de informatie toch wel uit je te krijgen. Daar hebben wij onze methoden voor. Laat me je verder nog vertellen dat alle gesprekken zijn opgenomen met een door ons verborgen microfoon.”

De laatste onthulling had mij de genadeslag moeten geven, maar hoewel ik mijn hart in mijn keel voelde kloppen, vertrok ik geen spier. Later bleek pas dat Spoor hier had gebluft, want zijn pogingen om onze gesprekken op de plaat vast te leggen waren mislukt. Toen de majoor eindelijk tot de conclusie was gekomen dat hij tegen een stenen beeld had zitten praten, maakte hij een ongeduldig gebaar naar de deur en werd ik teruggebracht naar het eerste kamertje.’

Aanvankelijk werd Kelder op enkele niet onbelangrijke punten door zijn geheugen in de steek gelaten. Hij vergat dat hij zelf om een nieuw gesprek met Spoor had gevraagd, en verzweeg daarmee wat hij in die tweede ontmoeting had opgebiecht. Volgens een verklaring die hij tegenover Spoor aflegde, en die stenografisch werd opgenomen op 11 november 1942, heeft Kelder gezegd:

‘Ik ben tot het inzicht gekomen dat het toch niets meer geeft, daarom wil ik een verklaring afleggen. Ik wil mijn levensloop vertellen, waarom het gaat, en de motieven, waarom ik tot medewerking tot het plan ben gekomen...’

Verder vermeldt de verklaring ‘dat hij – beklagde – inderdaad een min of meer revolutionair karakter heeft; dat zulks op school al tot uiting kwam en dat hij op zijn 14e jaar van huis weggelopen is; dat hij het in Holland niet goed kon vinden en zodoende als vlieger naar Indië is gegaan...’

Ook het vonnis dat op 8 oktober 1943 over Kelder werd uitgesproken, maakt er melding van dat hij ‘ten ongeveer 9 uur 30 in de morgen van de 11e november 1942 op het vliegekamp te Canberra verhoord is door

de majoor Spoor; dat hij ongeveer een kwartier na afloop van dit verhoor de majoor Spoor wederom te spreken heeft gevraagd en een tweede verhoor is afgenomen...'³

Hiermee geconfronteerd, een jaar na het eerste gesprek van 1986, herinnerde Kelder zich uiteindelijk dat hij ongeveer een kwartier na het eerste verhoor via luitenant Daanen opnieuw een onderhoud met Spoor had aangevraagd. Hij was namelijk, zo vertelde hij, 'bang geworden'. Hij vroeg zich af of hij, door te zwijgen, wel 'de goede weg had bewandeld,' en niet zichzelf en zijn twee vrienden in veel grotere moeilijkheden had gebracht.

'Voor mij was eigenlijk doorslaggevend,' zei Kelder in het tweede gesprek in 1987, 'dat Spoor er heel duidelijk mee had gedreigd dat de inlichtingendienst beschikte over methoden om bekentenissen af te dwingen. In dat stadium dacht ik aan de verhalen die ik in Engeland had gehoord over de Gestapo, aan folterwerktuigen zoals tuinslangen waarmee ze water via je mond of je anus in je maag en darmen pompten, aan vlijmscherpe messen onder je nagels of aan elektroden die bedoeld waren voor je geslachtsdelen. Dat denkbeeld deed me rillen van angst. Ik kan me herinneren dat Spoor bij dit tweede verhoor vrijwel geen vragen stelde, maar alleen luisterde. Ik heb toen slechts naar voren gebracht dat de hele zaak een wassen neus was. Het blijft voor mij een raadsel waar Spoor die onzin vandaan heeft gehaald. Ik heb op school nooit moeilijkheden ondervonden, en de bewering over mijn revolutionaire aard is uit een gigantische duim gezogen.'

De agent-provocateur van majoor Spoor

Luitenant Cooke was aanwezig bij alle verhoren, behalve het tweede gesprek van Kelder met Spoor. In een gesprek in 1987 verklaarde Cooke dat hij zijn opdracht voor het arresteren van de vliegers niet op de dag van de arrestaties had gekregen, zoals Spoor in zijn officiële verklaring vermeldt, maar de avond tevoren, op 10 november 1942. Dat was de avond waarop Burck, De Lyon en Kelder (en Scholte) hun 'samenzwering' hadden. Op diezelfde avond zat Spoor vol ongeduld te wachten op het rapport van Scholte.

Het voorafgaande half jaar had Scholte bij zijn collega's van het achttiende squadron de indruk gewekt dat hij graag naar het bezette Java terugwilde. Dat sprak een groot deel van de manschappen wel aan, omdat velen verbitterd waren over de exodus van maart 1942. Een groot deel van de militaire vliegers had vrouw en kinderen op Java moeten achterlaten, terwijl de stafofficieren hun gezinnen wel hadden mogen meenemen naar Australië. Vooral William Burck leed hevig onder de scheiding van zijn gezin. Bovendien had het corps tot de niet geringe

frustratie van de vliegers nog niet eens aan luchtgevechten kunnen deelnemen. Binnen korte tijd was het achttiende squadron een broeinest geworden van gevoelens van onvrede en verbittering.

Het KNIL-hoofdkwartier in Melbourne, dat een opstand voorzag, had besloten dat het moreel met harde hand moest worden hersteld. Hoewel niet aantoonbaar, is het niet onaannemelijk dat het opperbevel een afschrikwekkend voorbeeld wilde stellen, waarvoor de hulp van de militaire inlichtingendienst werd ingeroepen.

Scholte had in opdracht van inlichtingen-officier Spoor – maar buiten medeweten van Fiedeldij, de commandant van het achttiende squadron – de bewuste vergadering van 10 november 1942 georganiseerd. Met veel moeite had hij de drie vliegers bij elkaar weten te brengen in de hotelkamer van De Lyon. De bedoeling was dat majoor Spoor in het vertrek ernaast de gesprekken zou opvangen.

De opdracht van Spoor aan Scholte was niet eenvoudig: hij moest de drie vliegers uit hun tent lokken, door ze ervan te overtuigen dat hun gezamenlijke plan om naar Java te vluchten geen uitstel meer kon verdragen. Daarbij moest hij ze zoveel mogelijk details laten vertellen. Scholte slaagde daar uitstekend in, niet in de laatste plaats doordat de vliegers tijdens het gesprek behoorlijk aangeschoten waren. Rondom 23.00 uur meldde hij zich bij majoor Spoor, die de verklaringen van Scholte liet uitwerken door een stenograaf. Dit rapport werd het belangrijkste element in de beschuldigingen tegen Burck, De Lyon en Kelder. Tijdens de ontmoeting van de vier mannen zat majoor Spoor in de kamer naast die van De Lyon. Hij wachtte op een afgesproken teken van Scholte dat de ‘samenzwering’ was begonnen. In zijn eerder aangehaalde verklaring voor de krijgsraad schrijft Scholte ‘dat zij ten omstreeks 7 uur 20 n.m. bij het “Tourist Hotel” aankwamen, waar zij sergeant Kelder ontmoetten, met wien zij naar de hotelkamer van De Lyon zijn gegaan; dat hij op de gang bij de kamer het wijsje “Ramona” floot, zoals afgesproken was met majoor Spoor...’.

Spoor had een signaal nodig om zijn opnameapparatuur op tijd te kunnen inschakelen. Maar toen Scholte zijn wijsje floot, was Spoor er ondanks zijn inspanningen niet in geslaagd om de apparatuur in orde te maken. In zijn getuigenverklaring, die werd voorgelezen tijdens het proces, verklaart Spoor, onderhoofd inlichtingendienst Nederlandse Strijdkrachten, ‘dat hij kans gezien heeft, in genoemd hotel een kamer te huren, gelegen naast die van De Lyon; dat hij voornemens was een microfoon op te stellen en het gesprokene door de beëdigde stenograaf Kleerkoper, die daartoe overgekomen was, te doen opnemen; dat de muren van het “Tourist Hotel” echter onverwacht solide bleken te zijn, zodat het hem met de beschikbare middelen niet gelukte, een gat te maken; dat hij getracht heeft zijn doel te bereiken door een microfoon op een

stok te bevestigen en daarmee het raam van de kamer van De Lyon te bereiken; dat een gezelschap in de avond van 10 november 1942 ten 7 uur 20 in de kamer van De Lyon aankwam; dat hij duidelijk de stem van Scholte hoorde, terwijl hij bovendien het afgesproken wijsje door Scholte hoorde fluiten; dat beklaagde Burck eerst een liedje op de saxofoon speelde en dat hierna de vergadering aanving, blijkend uit het zeer gedempte stemmengegons; dat het hem niet doenlijk was, het gesprek op te vangen; dat hij nog getracht heeft het gesprek via de kamerdeur af te luisteren, doch dat hij slechts enkele woorden kon verstaan; dat er gesproken werd over "Timor", "Java" en "vliegvelden"; dat om 8 uur 2 n.m. een nieuwe bezoeker binnenkwam, die achteraf De Lyon bleek te zijn; dat deze bezoeker enigszins luidruchtig was, doch dat hij slechts de woorden "belazerd" en "bier" kon opvangen.⁴

Overigens speelde Burck trompet en geen saxofoon. Als zoon van een violist en concertmeester had Spoor, zelf ook niet vrij van muzikaal talent, het verschil moeten kunnen horen.

Voorlopige hechtenis

Nog steeds van elkaar gescheiden, werden de drie arrestanten met personenwagens naar het politiebureau in Queensbeyan gereden. Daar werden ze in aparte cellen opgesloten. Dankzij de geopende luiken in de celdeuren konden ze hier voor het eerst contact met elkaar krijgen, maar ze moesten schreeuwen om zich verstaanbaar te kunnen maken. Spoor liet alle uitlatingen vastleggen op papier. In de vonnissen werd het volgende fragment opgenomen, dat ogenschijnlijk triviaal is, maar waar Spoor vermoedelijk een schuldbekentenis in zag:

'Kelder: "Ik wil eruit!"

De Lyon: "Zes jaar!"

Burck: "Ik heb pijn in mijn nek, mijn hoofd zit los!"

De Lyon kreeg van Kelder het verwijt te horen dat hij zich had laten beetnemen. Daarna vroeg De Lyon wat er nu precies in de 'muziekcode' had gestaan. Kelder reageerde fel: 'Dat weet je best!', waarop De Lyon hem antwoordde: 'In dat geval kunnen ze mij wel gelijk doodschieten.' En Burck beklaagde zich: 'Wat denk je wel van mij? Ik heb die rommel bij elkaar gebracht om jullie te porren en nu hangen wij erop!'⁵

Kelder herinnerde zich in 1986 dat hij luidkeels aan Burck had gevraagd waar Scholte eigenlijk zat, waarop Burck zou hebben geantwoord: 'Weet ik veel! Misschien is hij gevluht en anders hebben ze hem doodgeschoten.'

Ze brachten de nacht door in de cel. De volgende ochtend, 12 november, verscheen Spoor. Hij had een papier bij zich, volgens Kelder, met een kant-en-klare verklaring die ze alleen maar hoefden te ondertekenen.

Daarin erkenden ze dat ze zich hadden schuldig gemaakt aan een samenzwering. Burck zei dat hij dat niet kon doen, omdat het in strijd was met de geldende militaire wetten en bepalingen. Hierop zou Spoor hebben geantwoord: 'Het is maar een formaliteit, een bevestiging dat jullie zijn gearresteerd. Voor de krijgsraad kun je precies vertellen hoe het is gebeurd en wat jullie ter verdediging willen aanvoeren.'

Uiteindelijk tekenden ze alle drie, waarna Spoor meedeelde dat ze aanstonds naar Melbourne zouden worden overgebracht.

Ze bleken pas twee dagen later te vertrekken, en in de tussentijd werden ze door onder anderen kapitein-waarnemer R.E. Jessurun bezocht. Kelder herinnerde zich dat Jessurun zijn hulp toezegde om ze uit de problemen te helpen, en ook De Lyon schreef in zijn eerder genoemde, ongedateerde memorandum dat Jessurun had toegezegd hem te zullen verdedigen: 'Hij vermoedde dat na enkele weken de boel weer in het reine gebracht zou zijn...'

Het transport naar Melbourne, op 14 november 1942, begon 's ochtends vroeg. Een grote, zware auto bracht ze van het politiebureau naar de vliegbasis, waar ze in een Mitchell-bommenwerper (een 'B-25') moesten stappen. Het vliegtuig was bemand door eerste luitenant Cooke, tweede luitenant Olsen en kapitein-waarnemer Jessurun. Toen ze op Essendon, een vliegveld bij Melbourne, uit het toestel stapten, werden de drie vliegers direct omringd door detectives-in-burger van het Australische Criminal Investigation Department. Er waren veel Nederlandse militairen aanwezig, en tussen het gewoel van uniformen ontwaarden de drie ook majoor Spoor. Hij regelde de opstelling van de stoet die de drie arrestanten moest begeleiden. Elke arrestant werd geflankeerd door twee Australische detectives, terwijl ze zonder boeien werden afgevoerd. Ze werden elk in een aparte en zwaar bemande politieauto gedirigeerd, en naar drie verschillende politiebureau's gebracht. Daar bleven ze ongeveer twee maanden.

Kelder kwam eerst terecht in Coburn Street, Burck verbleef in Bourke Street. Twee maanden later werd Kelder vervoerd naar Russell Street, waar De Lyon reeds zat. 'Op een dag werd ik uit mijn cel gehaald om gelucht te worden,' vertelde hij. 'Vlak voor het hek maakte ik een praatje met nog een paar gevangenen. Plotseling werd ik benaderd door een buiten het hek lopende rechercheur in burger, die mij in het Duits een paar vragen stelde. Natuurlijk beantwoordde ik de man in het Engels, omdat ik wel vermoedde dat deze Australische rechercheur voor de Centrale Inlichtingen Dienst werkte.'

Halverwege januari 1943 kreeg Kelder bezoek van twee Nederlandse marine-officieren, van wie hij zich nu alleen nog kan herinneren dat ze Kruis en Van Oosten heetten. Kruis deelde hem mede dat de zaak was overgedragen van de landmacht aan de marine, dat Kruis als rechter-

commissaris zou optreden en dat hij nu officieel in staat van beschuldiging was gesteld. Kelder was verbijsterd. Hij was in dienst bij het KNIL en kon naar zijn mening nooit door een Zeekrijgsraad worden berecht. Vanaf de tweede helft van maart 1943 zaten de vliegers alle drie in de Pentridge-gevangenis in Melbourne. Daar begonnen 'Kruis en Van Oosten' met de eerste verhoren.

De behandeling in de Pentridge-gevangenis was ronduit slecht, volgens Kelder: 'We droegen gevangenis-kleding en bevonden ons tussen allerlei gespuis. Er zaten ook zware criminelen bij. Vooral Burck kon de schande van deze abrupte vernedering niet verdragen. Ter compensatie werd hij af en toe gelucht. De eerste commandant van het achttiende squadron, kapitein W.F. Boot, bracht ons een onverwacht bezoek. Hij was verontwaardigd, maar kon weinig doen. Dat gold ook voor een Nederlandse militaire arts die ineens op kwam dagen om naar onze conditie en behuizing te kijken. Hij verdween weer even plotseling zonder een woord te hebben gesproken.'

In deze periode werden de arrestanten op de hoogte gesteld van de beschuldigingen. Ze werden alle drie beticht van 'samenspanning tot het plegen van militair verraad in tijd van oorlog' en van 'samenspanning tot desertie naar de vijand'.

Tegen Burck werd nog een derde aanklacht ingediend: 'Verspieding, meermalen gepleegd, doch ene voortgezette handeling uitmakend.'

Halverwege april werden de arrestanten ervan in kennis gesteld dat de berechting door de Zeekrijgsraad zou plaatsvinden in Colombo, op Ceylon. Kort daarop werden ze ingescheept op de lichte kruiser Jacob van Heemskerck. Ze verkeerden in de veronderstelling dat het oorlogsschip rechtstreeks naar Ceylon zou varen, maar in Fremantle, de haven van Perth aan de westkust van Australië, werden ze ontscheept en alweer in een tijdelijke gevangenis ondergebracht.

Enkele weken later werden ze ingescheept op het Engelse vrachtschip Tanda, waarmee ze naar Colombo werden gebracht. Er waren Nederlandse noch Engelse mariniers meegestuurd om de gevangenen te bewaken. Halverwege juni 1943 kwam de Tanda in Colombo aan. Burck werd overgebracht naar de Plancius, een door de Koninklijke Marine gevorderd passagiersschip van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij, dat aan een kade lag afgemeerd. Op dit schip zouden de processen worden gevoerd. De andere twee werden opgesloten in de even buiten Colombo gelegen Britse gevangenis Hulstsdorf.

De Vierde Man

Zonder dat de drie vliegers het wisten, was er in verband met hun zaak nog een vierde man gearresteerd. Sergeant-telegrafist H.J. Burgers werd

op 29 november 1942 gesommeerd zich te begeven naar het kantoor van majoor Spoor, dat was gevestigd in het KNIL-hoofdkwartier in Melbourne. Spoor vertelde hem kortweg dat hij onder arrest stond wegens het niet rapporteren van een plan dat de belangen van het leger en de staat kon schaden. Zonder verdere toelichting werd Burgers overgebracht naar een politiebureau, waar hij de werkelijke reden van zijn arrestatie mocht vernemen: hem werd ten laste gelegd dat hij verzuimd had melding te maken van gesprekken met Burck, waaruit hij volgens de aanklagers iets over het vluchtplan had kunnen afleiden.

Na ongeveer twee maanden werd ook Burgers naar de Pentridge-gevangenis overgebracht, en daarna naar de militaire gevangenis in Perth, bij Fremantle, waar op dat moment de andere drie al zaten opgesloten. Ook hij werd met de Tanda naar Colombo gebracht, naar de Hulstдорf gevangenis. Zijn proces zou als laatste aan de beurt komen (het vonnis was op 22 oktober 1943).

Burgers werd veroordeeld tot de periode die hij in voorlopige hechtenis had doorgebracht: elf maanden. Daarna werd hij niet gedegradeerd, maar ook niet teruggestuurd naar Australië. Hij werd gedetacheerd bij een commando-eenheid van de Prinses Irene Brigade in Colombo.